

Izabela NOWICKA*

KARA DOŻYWOTNIEGO POZBAWIENIA WOLNOŚCI W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM. PROBLEMY I WĄTPLIWOŚCI

Streszczenie

Artykuł ukazuje karę dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawnym z uwagi na fakt, iż jest ona integralną składową dyskusji dotyczącej polityki kryminalnej, sprawiedliwościowego bądź też nie jej charakteru. Tak jak pozostałe kary długoterminowe niesie za sobą wiele problemów teoretycznych jak i praktycznych, co w artykule starano się zaznaczyć, m.in. poprzez przedstawienie historyczne, kształtowanie się umiejscowienia tej kary w obecnie obowiązującym kodeksie karnym czy też ukazanie wyników przeprowadzanych badań.

Słowa kluczowe: kara dożywotniego pozbawienia wolności, prawo karne, polityka kryminalna, system kar, kary długoterminowe

Wstęp

Leszek Lernell, rozpoczynając część wykładu prawa karnego dotyczącego kary podnosił, iż „...Problem kary, jej istoty i podstawy, od tysiącleci przyciągał ludzką myśl badawczą. Zastanawiali się nad tym zagadnieniem filozofowie i politycy, pisarze i prawnicy, myśliciele wszystkich czasów. Filozofowie badali ten problem na tle odwiecznego dylematu, czy i jaką odpowiedzialność powinien człowiek ponieść za swe czyny, za swą postawę. Moralisci rozważali ten problem w świetle kategorii sprawiedliwości, dobra i zła, szukając odpowiedzi na pytanie, czy i kiedy może człowiek zadawać innemu człowiekowi dolegliwości, cierpienia, mieszczące się w karze sądowej. Prawnicy zmierzali w swych

---

*Insp. Dr hab Izabela Nowicka, Prorektor ds. Studenckich, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 111, 12-100 Szczytno, e-mail:inowicka@wspol.edu.pl.

badaniach do rozwiązania zagadnienia tzw. państwowego prawa karania (*ius puniendi*)”¹.

W stwierdzenie to wpisuje się podejście Andrew von Hirscha dotyczące sprawiedliwości w kontekście kary. Mianowicie, uważał on, że „...kara jest sprawiedliwa wówczas, gdy zostaje wymierzona z uwzględnieniem zasady proporcjonalności oraz w odpowiednim stopniu wyraża potępienie dla czynu, którego dopuścił się skazany. Proporcjonalność wyroku opiera się na założeniu, że potępienie wyrażone przez sprawiedliwy sposób, powinno oddawać stopień bezprawności popełnionego czynu. Zgodnie z zasadą proporcjonalności warunek sprawiedliwości powinien skłaniać do ograniczenia usilnego dążenia do zapobiegania przestępczości. Warunek sprawiedliwości zostaje spełniony w znacznym stopniu wówczas, gdy sprawca jest sprawiedliwie osądzony i skazany”².

Wynika z tego wywodu, iż wewnętrzne reguły systemowe, na których opiera się kara kryminalna, zakładają niewymierzanie jej niesprawiedliwie, bowiem poczucie sprawiedliwości jest jednym z elementów określających system organizacji państwowej. Karanie, które jest niesprawiedliwe, nosi znamiona nadużycia prawa i wskazuje na złe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości³.

Z karą dożywotniego pozbawienia wolności wiążą się nie tylko problemy i wątpliwości, które dotyczą kar w ogólności – jak chociażby wspomniany sprawiedliwiowy charakter kar, ale również te, które tej sankcji są właściwe.

Analiza polskiego systemu prawa pozwala na stwierdzenie, że „dożywocie” wpisało się w politykę karną państwa polskiego. Niemniej jednak pozostaje stale próg wątpliwości, co do jego miejsca w kodeksie karnym, np. zamiast kary śmierci czy też obok innej kary długoterminowej a także jej stosowania w praktyce, kształtując coraz częściej pojawiające się pytanie: kara dożywotniego pozbawienia wolności i co dalej?

Kara dożywotniego pozbawienia wolności jest integralną składową dyskusji dotyczącej polityki kryminalnej, sprawiedliwościowego bądź też

---

¹ L. Lernell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1961, wyd., PWN, s. 235.

² A. von Hirsch, *Uzasadnienie istnienia i wymiaru kary we współczesnym retributywizmie*, „Ius et Lex” 2006, nr 1, s. 50.

³ J. Utrat-Milecki, *Kara. Teoria i kultura penalna. Perspektywa integralno-kulturowa*, Warszawa 2010, wyd. UW, s. 60-67.

nie jej charakteru. Na jej obecny kształt w systemie prawa polskiego wpłynęły te wszystkie czynniki, które przyczyniły się do spozycjonowania tej kary w innych krajach europejskich, ale także te, które były właściwe dla naszego ustawodawstwa.

Nie ulega wątpliwości, iż omawiana kara jest „kwalifikowaną” postacią kary pozbawienia wolności i dlatego też, obrazując kształtowanie się pozycji kary dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawa, należy wspomnieć, iż „...na ziemiach polskich stosowano w XV w. karę wieży górnej (wierzchniej, cywilnej) i dolnej (na dnie, kryminalnej). Pomieszczenie, w którym trzymano więźnia, znajdowało się najczęściej w wieży (baszcie) u bram miasta lub w murach obronnych. Kara wieży górnej była mniej dotkliwa (orzekana wobec osób ze stanu szlacheckiego, na czas od jednej godziny do roku i 6 tygodni), natomiast trzymanie więźnia w tzw. wieży dolnej, w pobliżu fundamentów, w celi (pozbawionej okien), najczęściej wilgotnej i nieogrzewanej, była karą bardzo srogą (orzekaną na czas tygodnia do roku i tygodnia, a za zabójstwo nawet do 2 lat i 12 tygodni). Takie pomieszczenie zwykle było pozbawione nie tylko okien, ale i drzwi. Wieża górna pełniła też często rolę współczesnego aresztu śledczego. Głębokość wieży dolnej została określona na Sejmie w 1588 r. (12 łokci to ok. 9 m). Na dno wieży dolnej skazańców spuszczano na linie lub schodzili tam po drabinie, którą następnie wyciągano. Karę tę przewidywano, m.in. za zgwałcenie, w wymiarze roku. Korzeni współczesnej kary pozbawienia wolności i tym samym kary dożywotniego pozbawienia wolności, należy dopatrywać się raczej w zakładach odosobnienia powstających w Europie na przełomie XVI i XVII w., (domy poprawy i domy pracy przymusowej, zakłady dla nieletnich i zakłady dla prostytutek) niż w średniowiecznych lochach czy nawet w staropolskiej karze wieży (*poena turris*) dolnej lub górnej”⁴.

Jeżeli chodzi o karę dożywotniego pozbawienia wolności, to po raz pierwszy na ziemiach polskich została ona unormowana w tzw. Konstytucjach sejmowych z 28 i 31 maja 1791 r. Następnie jako kara tzw. więzienia warownego na całe życie, czyli ograniczona kara śmierci (dożywotni pobyt w więzieniu) została włączona w 1925 r. w system kar Kodeksu Karzącego dla Królestwa Polskiego z 1818 r. W drugiej

---

⁴ J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2012, wyd. LexisNexis, s. 424.

Kara dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawnym..

połowie XIX w. na ziemiach polskich funkcjonowała w oparciu o kodyfikacje: austriacką (1852) i niemiecką (1871)⁵.

Kodeks karny z dnia 11.07.1932 r. (Dz.U. RP Nr 60, poz. 571), w art. 37 przewidywał następujące kary zasadnicze :

- karę śmierci; w postaci publicznego powieszenia,
- więzienie,
- areszt,
- grzywnę, wpływającą na rzecz Skarbu Państwa w celu zaspokojenia potrzeb zakładów izolacji penitencjarnej.

Z kolei art. 39/ par. 1 wskazywał, że kara więzienia trwa najmniej 6 miesięcy, najwyżej lat 15, jeżeli ustawa nie przewiduje więzienia dożywotniego.

Leon Peiper w Komentarzu do Kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach, odnosząc się do projektu wyżej wskazanego rozporządzenia pisał: „Projekt – porzucając karę twierdzy (*custodia honesta*) i podział więzienia na zwykłe i ciężkie, wprowadził jeden typ więzienia. Projekt musiał liczyć się z tym, że czas jej trwania powinien dawać możliwość osiągnięcia tego celu, jakiemu kara powinna służyć. Ponieważ tylko pewien okres trwania kary daje możliwość stosowania racjonalnego postępowania penitencjarnego, a złe doświadczenia kar krótkoterminowych zostało stwierdzone przez wszystkich penologów XIX w., przeto jako najkrótszy okres więzienia ustanowiono 6 miesięcy a maksimum na lat 15. W wypadkach szczególnie przewidzianych kara może trwać dożywotnio. Wtedy, ściśle biorąc, traci ona charakter poprawczy, jeżeli nie brać pod uwagę istniejące i w tym wypadku możliwości warunkowego zwolnienia po upływie lat 15 (art. 65 par. 1 i 2)”⁶.

Kara dożywotniego więzienia przewidywana była często jako alternatywa wobec kary śmierci (art. 93 par. 1, 2; art. 94 par. 1, art. 101 par. 2, art. 102, art. 225 par.1) lub obok kary więzienia nie niżej 10 lat

---

⁵ R. Zawłocki, *Przeciw karze dożywotniego pozbawienia wolności w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1996, LVIII, nr 2, s. 106.

⁶ L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu Karnego i Prawa o Wykroczeniach, Przepisów wprowadzających obie te ustawy oraz do Rozporządzenia Prezydenta R.P. o niektórych przepisach przeciwko bezpieczeństwu państwa z 24 października 1934 roku (Dz. U. Nr. 94, poz. 851) z uwzględnieniem ustawy karnej skarbowej, ordynacji podatkowej, kodeksu karnego wojskowego, ustaw dodatkowych, orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Kraków 1936, wyd. L. Frommer, s. 128.

(art. 94 par. 2) lub nie niżej pięciu lat (art. 106) i tylko wtedy, gdy przepis karny wyraźnie stanowił o jej wymierzeniu⁷. Ogółem Kodeks karny z 1932 r. przewidywał 9 przypadków orzeczenia kary dożywotniego więzienia. Były to w większości czyny skierowane przeciwko funkcjonowaniu państwa oraz organów władzy wykonawczej, dążących do pełnowartościowego i bezstronnego sprawowania rządów na terenie Rzeczypospolitej Polskiej (np. usiłowanie zmiany ustroju państwa z wykorzystaniem przemocy – art. 93 par. 2 kk; targnięcie się na życie lub zdrowie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – art. 94 par. 1 kk). Opisywana kara przewidywana była także w razie zachowania godzącego w ważne, zewnętrzne interesy państwa polskiego oraz stosunki prowadzone na arenie międzynarodowej (np. działanie na korzyść nieprzyjaciela w trakcie prowadzonych działań wojennych – art. 100 par. 1 kk; branie czynnego udziału w działaniach wojennych przeciwko państwu polskiemu – art. 101 par. 2 kk) a także w przypadku wypełnienia znamion zabójstwa w typie podstawowym (art. 225 par. 1 kk).

Kodeks karny z 1932 r. przewidywał w przypadku wymierzenia kary dożywotniego więzienia obligatoryjne orzeczenie pozbawienia praw publicznych oraz obywatelskich praw honorowych. Konsekwencją czego była utrata biernego i czynnego prawa wyboru do wszelkich ciał ustawodawczych, samorządowych oraz do innych instytucji prawa publicznego, udziału w wymiarze sprawiedliwości, utrata urzędów i stanowisk publicznych (art. 45 kk), utrata tytułów zaszczytnych, orderów i odznaczeń (art. 46 kk) a także zdolności do ich ponownego uzyskania. Pozbawienie sprawcy tych praw następowało na zawsze w chwili uprawomocnienia się orzeczonego wyroku. Sprawcy skazani na dożywotnie więzienie mieli możliwość ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania reszty wymierzonej kary oraz skorzystania z instytucji zatarcia skazania. „Warunkiem koniecznym do zastosowania warunkowego zwolnienia było uzasadnione przypuszczenie, że nienaganne a czasem nawet i wzorowe zachowanie osadzonego podczas wykonywania kary oraz posiadane przez niego warunki osobiste (w szczególności podatność na prowadzone działania resocjalizacyjne) pozwolą mu wrócić do społeczeństwa i przestrzegać ustanowionych przez nie zasad i wartości. Okresem niezbędnym do

---

⁷ L. Lennell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1961, wyd. PWN, s. 275.

starania się o warunkowe zwolnienie było odbycie co najmniej piętnastu lat kary pozbawienia wolności oraz pięcioletniego okresu próby”⁸.

Przepisy Kodeksu karnego z 1932 r. przewidywały także możliwość zarządzenia przez sąd po upływie 10 lat od odbycia, darowania lub przedawnienia kary albo od zwolnienia z zakładu zabezpieczającego, zatarcie skazania. Treść art. 90 par. 1 rozporządzenia z 1932 r. wskazuje, że zatarcie skazania w przypadku dożywotniego więzienia możliwe było tylko na wniosek skazanego. Jak już wspomniano powyżej, skazanie na karę dożywotniego więzienia pociągało obligatoryjną utratę praw publicznych lub obywatelskich praw honorowych, dlatego też przewidziano w par. 3 art. 90 wskazanie, iż okres dziesięcioletni zaczyna biec od dnia odzyskania przez skazanego zdolności do nabycia utraconych praw. Par. 4 art. 4 stanowił, iż w razie zarządzenia zatarcia, skazanie uważa się za niebyłe. Zatrucie skazania pociągało za sobą przede wszystkim usunięcie wpisu o skazaniu z wszelkich rejestrów karnych. W systemie wówczas obowiązujących kar zasadniczych, ta kara była odrębnym rodzajem, aniżeli więzienie terminowe. W zakresie stopniowania kar, przewidzianego w art. 37 kk, kara dożywotniego więzienia stała się ogniwem odrębnym między karą śmierci a karą terminowego pozbawienia wolności (ZO 20/51).

Sąd Najwyższy podkreślał to stanowisko również w innym swoim orzeczeniu, a mianowicie: „Wieżenie dożywotnie, przeciwstawione w art. 29 par.1 kk karze więzienia czasowego, niewymierne co do czasu jego trwania i mające charakter zupełnego wyeliminowania skazanego ze społeczeństwa przez osadzenie go do końca życia w więzieniu – w zestawieniu z więzieniem czasowym, należy uznać za „inny rodzaj kary” w rozumieniu art. 31 par. 2 kk niemający już na celu poprawy skazańca i przywrócenie go społeczeństwu z powrotem (ZO114/48).

Po II wojnie światowej⁹ pierwsze dwa projekty Kodeksu karnego z 1951 r. i 1956 r. utrzymywały karę śmierci, ale nie przewidywały dożywotniego więzienia. Nie traktowano jej jako środka reakcji o charakterze wyjątkowym i mogła być orzekana w przypadkach wskazanych w ustawie. Warunkowe zwolnienie z niej było dopuszczalne już po upływie 10 lat. Dyskusje, które toczyły się nad kolejnymi

---

⁸ L. Wilk, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności*, [w:] *Kary i środki karne, poddanie sprawcy próbie*, (red.) M. Melezini, Warszawa 2010, wyd. C.H. Beck, s. 106.

⁹ J. Szumski, *Problem kary dożywotniego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 1, s. 4; *Projekt kodeksu karnego Polski Ludowej*, Warszawa 1951; *Projekt kodeksu karnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1956.

projektami kodeksów karnych, spowodowały ukształtowanie treści Kodeksu karnego, który w swej treści nie przewidywał kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Ustawą z 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych oraz górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. nr 95, poz. 475), przywrócono karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Art. 30 § 1. stanowił, iż karami zasadniczymi są:

- pozbawienie wolności,
- ograniczenie wolności,
- grzywna.

§2. Karą zasadniczą o charakterze wyjątkowym, przewidzianą za najcięższe zbrodnie, jest kara śmierci.

§3. Za przestępstwo zagrożone karą śmierci oraz w innych wypadkach przewidzianych w ustawie można orzec karę zasadniczą dożywotniego pozbawienia wolności albo 25 lat pozbawienia wolności.

Natomiast art. 31a. kary dożywotniego pozbawienia wolności nie stosuje się wobec osoby, która w chwili czynu nie ukończyła 18 lat.

Kara ta miała stanowić swoisty substytut objętej moratorium kary śmierci.

W związku z orzekaniem kary dożywotniego pozbawienia wolności pojawiło się szereg problemów zarówno materialnoprawnych jak i proceduralnych, których rozstrzygnięciem musiał się zająć Sąd Najwyższy czy sądy apelacyjne. Wskazano, m.in. na to, że zakaz wymierzenia kary surowszej od tej, którą można było wymierzyć w czasie popełnienia przestępstwa, przewidziany w art. 7 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 i 285), nie stoi na przeszkodzie wymierzeniu kary dożywotniego pozbawienia wolności za przestępstwo zagrożone karą śmierci, popełnione przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. Nr 95, poz. 475)¹⁰. Natomiast Sąd Apelacyjny w Krakowie podjął omawiane zagadnienie,

---

¹⁰ Uchwała SN z 30.09.1998, skład: 7 sędziów, OSNKW 1998/9-10/43,I KZP 8/98.

Kara dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawnym..

wskazując, na to, że karę dożywotniego pozbawienia wolności jako swego rodzaju karę eliminacyjną orzeka się, gdy brak jest okoliczności łagodzących, a istnieje negatywna prognoza co do możliwości resocjalizowania sprawcy, to jest wtedy, gdy tylko taka kara zdolna jest zabezpieczyć społeczeństwo przed ewentualną przyszłą agresją sprawcy¹¹.

To, że w obowiązującym Kodeksie karnym kara dożywotniego pozbawienia wolności funkcjonuje obok kary 25 lat pozbawienia wolności i że nie uwzględniono kary eliminacyjnej, jaką jest kara śmierci, było przedmiotem szeroko zakrojonych debat społecznych. Konsekwencją czego jest treść art. 32, który stanowi, że karami są:

- grzywna,
- ograniczenie wolności,
- pozbawienie wolności,
- 25 lat pozbawienia wolności,
- dożywotnie pozbawienie wolności.

Kara dożywotniego pozbawienia wolności to jedna z najsurowszych kar przewidzianych w naszym ustawodawstwie karnym. Uważa się ją za karę o charakterze izolacyjnym, zabezpieczającym społeczeństwo przed niebezpiecznymi sprawcami najpoważniejszych przestępstw. Dlatego też powinna być traktowana jako kara o charakterze wyjątkowym, a stosowana wobec sprawców najbardziej zdemoralizowanych, co do których osiągnięcie celów wychowawczych kary jest co najmniej problematyczne¹².

Jeżeli chodzi o przepisy obowiązującej ustawy karnej, kara, o której mowa, występuje wyłącznie w sankcjach złożonych alternatywnych, przewidujących wybór między nią a karą pozbawienia wolności (od lat 8, 10 albo 12) oraz karą 25 lat pozbawienia wolności. Przewidywana jest w dziewięciu przypadkach, oznaczając ustawowe zagrożenie za następujące zbrodnie: wszczynanie i prowadzenie wojny napastniczej (art. 117 § 1), ludobójstwo w formie stypizowanej w art. 118 § 1, stosowanie środków masowej zagłady (art. 120), zamach na niepodległość lub integralność terytorialną RP (art. 127 § 1), zamach na życie Prezydenta RP (art. 134), zabójstwo w odmianie podstawowej

---

¹¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 08.07.1998, II AKa 119/98, Prok.i Pr.-wkł. 1999/2/17.

¹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 29.06.2012, II AKa 84/12, Lex 1220219.

(art. 148 § 1) oraz odmianach kwalifikowanych (art. 148 § 2, 148 § 3), jak również zbrodni wojenną stypizowaną w art. 123 § 1.

Treść art. 54 § 2 wskazuje, iż kary dożywotniego pozbawienia wolności nie orzeka się wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat. Taki zapis niestety budzi wątpliwości interpretacyjne, zwłaszcza w tych sytuacjach, w których sprawca ukończył 18 rok życia nie przed ani po, lecz akurat w trakcie realizacji znamienia czynnościowego (czasownikowego) odpowiedniego przestępstwa zagrożonego karą dożywotniego pozbawienia wolności, a więc – odwołując się do stylistyki art. 6 § 1 – „w czasie, w którym działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany”. Przeprowadzona analiza przepisów pozwala stwierdzić, że nie ma formalnych przeszkód, ażeby wymierzyć karę dożywotniego pozbawienia wolności sprawcy, który rozpoczął realizację znamienia czynnościowego przed ukończeniem, a zakończył po ukończeniu 18 lat.

Skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności można warunkowo przedterminowo zwolnić po odbyciu przezeń 25 lat kary (art. 78 § 3). Okres próby wynosi w takim przypadku 10 lat (art. 80 § 3), a oddanie pod dozór kuratora sądowego jest obowiązkowe (art. 159 kkw). W razie odwołania warunkowego zwolnienia, ponowne warunkowe zwolnienie nie może nastąpić przed upływem 5 lat od osadzenia skazanego w zakładzie karnym (art. 81).

Problematyka wykonywania kary dożywotniego pozbawienia i jej indywidualizacji, praw i obowiązków skazanego, zatrudnienia, nauczania, działalności kulturalno-oświatowej, społecznej oraz wychowania fizycznego i zajęć sportowych, nagród i ulg, kar dyscyplinarnych, odroczenia i przerwy w odbywaniu kary oraz zwalnianie skazanego z zakładu karnego i warunków udzielania mu pomocy, została zasadniczo unormowana tak samo, jak w przypadku „zwykłej” (czasowej) kary pozbawienia wolności (zob. art. 79 i n. kkw). Różnice są następujące:

- skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności osadza się w zakładzie karnym typu zamkniętego (art. 88 § 4 kkw),
- skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności można przenieść do zakładu karnego typu półotwartego po odbyciu przez niego co najmniej 15 lat, a do zakładu typu otwartego po odbyciu przez niego co najmniej 20 lat kary (art. 89 § 3 kkw),

Kara dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawnym..

- skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności może wykonywać pracę wyłącznie na terenie zakładu karnego (art. 121 § 6 kkw),
- do skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności nie stosuje się przepisu uprawniającego dyrektora zakładu karnego do zezwolenia skazanemu na udział w konsultacjach i zdawanie egzaminów poza zakładem karnym (art. 131 § 3 kkw),
- skazanemu odbywającemu karę dożywotniego pozbawienia wolności dwie nagrody, a mianowicie zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin, oraz zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni, mogą być przyznane dopiero po odbyciu co najmniej 15 lat kary, przy czym, jeżeli skazany odbywa karę w zakładzie typu zamkniętego wymaga to dodatkowo zgody sędziego penitencjarnego (art. 139 § 5 i 6 kkw)¹³.

Jak już wspomniano kara dożywotniego pozbawienia wolności budzi emocje towarzyszące zarówno dyskusjom dogmatycznym jak i tym, które wynikają z wniosków badawczych. Wielokrotnie przeprowadzono badania dotyczące kary dożywotniego pozbawienia wolności, między innymi w celu potwierdzenia argumentów przemawiających za, bądź przeciw jej obecności w polskich kodeksach karnych. Przykładem niech będą badania przeprowadzone na 116 skazanych na tę karę przez sądy województwa wrocławskiego w latach 1945-1949¹⁴. W latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia orzekanie tej kary należało do rzadkości, liczba dorosłych osób skazanych zmalała z 64 przypadków w 1961 r. do 21 w 1969 r.¹⁵ Przedmiotem badań były także 643 osoby skazane przez sądy z całego kraju w latach 1951-1965 na karę dożywotniego więzienia, wśród których znalazło się 46 osób ułaskawionych wcześniej od kary śmierci¹⁶.

---

¹³ Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 1-116 k.k., (red.) A. Zoll., G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, Kraków 2004, wyd. Zakamycze, s. 608.

¹⁴ J. Wąsik, *Zmierzch kary dożywotniego więzienia*, „Nowe Prawo” 1965, nr 5, s. 662.

¹⁵ R. Zawłocki, *Przeciw karze dożywotniego pozbawienia wolności w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1996, LVIII, nr 2, s. 107.

¹⁶ J. Szumski, *Problem kary dożywotniego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 1, s. 8.

Pod rządami obecnie obowiązującego Kodeksu karnego prowadzone były od stycznia 2011 r. badania – zakończone obszernym raportem, przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej we współpracy z Katedrą Kryminologii i Polityki Kryminalnej Uniwersytetu Warszawskiego. Przedmiotem monitoringu była polityka i praktyka wykonania kary dożywotniego pozbawienia wolności. Celem badań było dokonanie ustaleń w zakresie warunków odbywania tej kary i postępowania z więźniami dożywotnimi, a następnie doprowadzenie do zmiany czy to polityki, praktyki, czy prawa.

Najnowsze badania wskazują, że w Polsce¹⁷ 355 osób ma orzeczoną karę dożywotniego pozbawienia wolności a dla 339 jest to już kara prawomocna. W ciągu kolejnych 10 lat około 40 osób uzyska prawo do wcześniejszego zwolnienia, zatem trzeba przemyśleć programy resocjalizacji wobec tych osadzonych. Z danych, którymi dysponuje służba więzienna, wynika, że wśród prawomocnie skazanych na omawianą karę jest 329 mężczyzn i 10 kobiet. Nieprawomocne wyroki dożywocia usłyszało 15 mężczyzn i jedna kobieta. Większość, tj. 267 osób, jest w średnim wieku (31-51 lat). Osiem osób przekroczyło 61. rok życia, zaś poniżej 31 lat jest 52 skazanych na dożywocie. W większości osoby z „dożywociem” są skazane po raz pierwszy (190 przypadków), pozostali to recydywiści. Problem, który zaczął pojawiać się z dużym nasileniem, to wzrastająca od początku nowego stulecia liczba starszych więźniów. W Polsce wzrosła ona ponad czterokrotnie, a liczba skazanych, którzy przekroczyli 67 rok życia ponad dwuipółkrotnie. W polskich więzieniach przebywa dziś 2671 więźniów, którzy ukończyli 61 rok życia (na początku wieku było ich o ponad 2000 mniej). To nadal niewielka część całej populacji uwięzionych, ale statystyki penitencjarne pokazują, że grupa ta powiększa stale swój udział z poziomu niecałego procenta w 2001 r. do 2,62% w 2012 r.

Naturalnych sojuszników omawiana kara ma przede wszystkim w obozie przeciwników kary śmierci, chociaż i w tym gronie są też autorzy, którzy podkreślają, że zarówno sama niehumanitarna natura dożywotniego pozbawienia wolności, jak i decyzja o wprowadzeniu do katalogu kar dwóch długoterminowych kar izolacyjnych, tj. dożywotniego pozbawienia wolności oraz 25 lat pozbawienia wolności, nasuwają poważne zastrzeżenia.

---

¹⁷ Źródło: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,14594343,Ponad_350_osob_w_Polsce_ma_wyroki_dozywotniego_wiezienia_.html [uzyskano 07.08.2014].

Kara dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawnym..

Ma ona jednakże swoich zdecydowanych przeciwników, do których należeli bądź należą, m.in. Kazimierz Buchała, który twierdził, że kara dożywotniego pozbawienia wolności „...nie cieszy się uznaniem we współczesnym świecie”¹⁸ czy też Robert Zawłocki, który wskazywał, że jest to kara będąca powszechnie krytykowanym środkiem polityki karania¹⁹. Nie sposób w tym miejscu nie przytoczyć stanowiska Władysława Woltera, który uważał, że więzienie dożywotnie przestało być dożywotnim z chwilą objęcia możliwością warunkowego zwolnienia²⁰.

Argumenty, które przemawiały i przemawiają przeciw karze dożywotniego pozbawienia wolności są następujące:

- z uwagi na swój charakter kara dożywotniego pozbawienia wolności jest sankcją z rodzaju sankcji nieoznaczonych,
- w kontekście wzajemnej relacji limitu wymiaru kary, górnej granicy kary zawinienia i stopnia społecznej tolerancji kara dożywotniego pozbawienia wolności jest karą o bezgranicznym zawinieniu,
- nie można zakładać, że kara ta ma dopuścić do popełnienia przez skazanego następnych przestępstw,
- naruszona zostaje zasada proporcjonalności dóbr prawnie chronionych ofiary i sprawcy, wobec którego kara ta jest orzeczona,
- w dysonansie z omawianą karą pozostaje zagadnienie prewencji ogólnej,
- nie spełni ona wobec możliwości zastosowania, np. warunkowego przedterminowego zwolnienia funkcji, zabezpieczenia społecznego,
- nie spełnia celów kary jakimi jest odstraszenie i uspokojenie społeczeństwa przed przestępstwami²¹.

Kara charakteryzuje brak humanitaryzmu, wręcz okrucieństwo, nieusprawiedliwiony *excessus defensionis*, w jaki popada państwo, które w akcie koniecznej obrony karze tak surowo²². Nie sposób też pominąć

---

¹⁸ K. Buchała, *System kar, środków karnych i zabezpieczających w projekcie kodeksu karnego z 1990 r.*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 6, s. 119.

¹⁹ R. Zawłocki, *Przeciw karze dożywotniego pozbawienia wolności w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1996, LVIII, nr 2, s. 119.

²⁰ W. Wolter, *Z problematyki wymiaru kary*, „Państwo i Prawo” 1958, nr 7, s. 19.

²¹ R. Zawłocki, *Przeciw karze dożywotniego pozbawienia wolności w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1996, LVIII, nr 2, s. 113 i n.

²² L. Wilk, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności i problemy jej łagodzenia*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 6.

w kontekście argumentów za i przeciwko karze tych, które odnoszą się do kosztów stosowania tej kary. Jeremy Bentham, odnosząc się do kary, wskazywał na kluczową rolę, jaką pełni zależność pomiędzy zyskiem z przestępstwa a dolegliwością kary. Z punktu widzenia analizy ekonomicznej na wysokość kary składa się wiele czynników. Zabezpieczeniem zaś przed wymierzeniem zbyt surowych kar są dyrektywy sądowego wymiaru kary uwzględniające w odniesieniu do sprawcy stopień zawinienia oraz stopień społecznej szkodliwości popełnianego przezeń czynu. Prawdopodobieństwo ujęcia i ukarania jest proporcjonalne do skuteczności wymiaru sprawiedliwości karnej, a więc zarówno policji, prokuratury, jak i sądów, co niewątpliwie wiąże się z poczynionymi przez państwo nakładami na funkcjonowanie całego systemu sprawiedliwości karnej. Ta wzajemna relacja wskazuje na to, że wzrost nakładów pociąga za sobą wyższe koszty zapobiegania przestępczości. Podobną zależność można wykazać także w odniesieniu do zaostrzenia kar²³.

Przykładem z jakim boryka się polskie prawo w kontekście kar długoterminowych jest sprawa M. Trynkiewicza, bulwersująca opinię publiczną. 29 września 1989 r. wyrokiem sądu, został on czterokrotnie skazany na karę śmierci – za każde popełnione zabójstwo z osobna. W wyniku amnestii z 1989 r. wyrok został zmieniony na karę 25 lat pozbawienia wolności. Odbywanie kary skończyło się 11 lutego 2014 r. Dzień przed wyjściem mordercy, funkcjonariusze więzienni przekazali prokuraturze szkice i zdjęcia, znalezione w celi M. Trynkiewicza, które miały zawierać treści o charakterze pedofilskim²⁴. 11 lutego 2014 r. prokuratura, po zbadaniu przekazanego materiału, stwierdziła, że nie zawierają żadnych treści zabronionych przez prawo²⁵. Tego samego dnia (3 marca 2014 r.) M. Trynkiewicz wyszedł na wolność²⁶. Sąd na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia,

---

²³ J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007, wyd. Wolters Kluwer Polska, s. 144.

²⁴ Źródło: <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/dziecieca-pornografia-w-celi-trynkiewicza-w-sieci-zawrzalo> [uzyskano 10.02.2014].

²⁵ Źródło: <http://natemat.pl, nie-uda-sie-zatrzymac-mariusza-trynkiewicza-za-kratami-przynajmniej-na-razie> [uzyskano 11.02.2014].

²⁶ Źródło: <http://www.polskatimes.pl/artukul/mariusz-trynkiewicz-wyszedl-na-wolnosc-jest-przerazony-boi-sie-linczu> [uzyskano 19.03.2014]; <http://wiadomosci.wp.pl/title, Gotowe-sadowe-uzasadnienie-orzeczenia-ws-Mariusza-Trynkiewicza> [uzyskano 19.03.2014].

Kara dożywotniego pozbawienia wolności w polskim systemie prawnym..

zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, uznał M. Trynkiewicza za osobę stwarzającą zagrożenie i nakazał jego izolację w zamkniętym ośrodku w Gostyninie. Wyjście na wolność M. Trynkiewicza było powodem zmian w przepisach dotyczących postępowania z taką kategorią przestępców. Problem jaki powstał należało odnosić także do wykonywania kary dożywotniego pozbawienia wolności tym bardziej, że przepisy przewidują warunkowe zwolnienie po odbyciu 25 lat kary. W tym miejscu pojawia się po raz kolejny kwestia kosztów kar. Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym, w którym umieszczony został M. Trynkiewicz powstał w lutym 2014 r., a on sam trafił tam w kwietniu br. Co ciekawe, były więzień przebywa w ośrodku sam. Utrzymanie ośrodka przez pierwsze pół roku poniosło za sobą koszty w wysokości 237 570 złotych. Zatem, utrzymanie M. Trynkiewicza kosztuje bagatela 1300 złotych dziennie. Ośrodek zatrudnia 24 osoby. Większość stanowią pielęgniarki i sanitariusze. Do tego w skład personelu wchodzi ochroniarze, terapeuci i psychiatrzy²⁷.

Podsumowanie

Reasumując moje rozważania, mogę stwierdzić, że dyskusja nad karą dożywotniego pozbawienia wolności ma charakter ciągły. Nie jesteśmy co prawda w punkcie wyjścia, ale życie pokazuje, że stale pojawiają się problemy zarówno natury prawnej, jak i praktycznej. Dlatego też należy w tym miejscu przytoczyć słowa Charlesa Luisa de Montesquieu, który reprezentował pogląd, że „...Sprawiedliwość w karaniu a nie surowość uświęca siłę prawa. Przy czym ową sprawiedliwość należy rozumieć w kontekście racjonalnego, przemyślanego orzekania kar”.

Literatura

- [1]. Buchała K., *System kar, środków karnych i zabezpieczających w projekcie kodeksu karnego z 1990 r.*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 6.
- [2]. Dworzecki J., Szymczyk J., *Kryminologia. Wybrane zagadnienia*, Gliwice 2010.

---

²⁷ Źródło: <http://www.se.pl/wydarzenia/kraj/1300-zlotych-dziennie-tyle-kosztuje-utrzymanie-trynkiewicza> [uzyskano 10.08.2014].

- [3]. *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, (red.) A. Zoll., G. Bogdan, Z. Ćwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, Kraków 2004, wyd. Zakamycze.
- [4]. Lernell L., *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1961, wyd., PWN.
- [5]. Peiper L., *Komentarz do Kodeksu Karnego i Prawa o Wykroczeniach, Przepisów wprowadzających obie te ustawy oraz do Rozporządzenia Prezydenta R.P. o niektórych przepisach przeciwko bezpieczeństwu państwa z 24 października 1934 roku (Dz. U. Nr. 94, poz. 851) z uwzględnieniem ustawy karnej skarbowej, ordynacji podatkowej, kodeksu karnego wojskowego, ustaw dodatkowych, orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Kraków 1936, wyd. L. Frommer.
- [6]. Stelmach J., Brożek B., Załuski W., *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007, wyd. Wolters Kluwer Polska.
- [7]. Szumski J., *Problem kary dożywotniego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 1.
- [8]. Utrat-Milecki J., *Kara. Teoria i kultura penalna. Perspektywa integralno-kulturowa*, Warszawa 2010, wyd. UW.
- [9]. Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2012, wyd. Lexis Nexis.
- [10]. Wąsik J., *Zmierzch kary dożywotniego więzienia*, „Nowe Prawo” 1965, nr 5.
- [11]. Wilk L., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności i problemy jej łagodzenia*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 6.
- [12]. Wilk L., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności*, [w:] *Kary i środki karne, poddanie sprawcy próbie*, (red.) M. Melezini, Warszawa 2010, wyd. C.H. Beck.
- [13]. Wolter W., *Z problematyki wymiaru kary*, „Państwo i Prawo” 1958, nr 7.
- [14]. Von Hirsch A., *Uzasadnienie istnienia i wymiaru kary we współczesnym retributywizmie*, „Ius et Lex” 2006, nr 1.
- [15]. Zawłocki R., *Przeciw karze dożywotniego pozbawienia wolności w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1996, LVIII, nr 2.

Witryny internetowe

- [1] <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/dziecieca-pornografia-w-celi-trynkiewicza-w-sieci-zawrzalo> [uzyskano 10.02.2014].
- [2] <http://natemat.pl,nie-uda-sie-zatrzymac-mariusza-trynkiewicza-za-kratami-przynajmniej-na-razie> [uzyskano 11.02.2014].
- [3] <http://www.polskatimes.pl/artukul/mariusz-trynkiewicz-wyszedl-na-wolnosc-jest-przerazony-boi-sie-linczu> [uzyskano 19.03.2014].
- [4] <http://wiadomosci.wp.pl/title,Gotowe-sadowe-uzasadnienie-orzeczenia-ws-Mariusza-Trynkiewicza> [uzyskano 19.03.2014].
- [5] http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,14594343,Ponad_350_osob_w_Polsce_ma_wyroki_dozywotniego_wiezienia_.html [uzyskano 07.08.2014].
- [6] <http://www.se.pl/wydarzenia/kraj/1300-zlotych-dziennie-tyle-kosztuje-utrzymanie-trynkiewicza> [uzyskano 10.08.2014].

Inne źródła

- [1] *Projekt kodeksu karnego Polski Ludowej*, Warszawa 1951.
- [2] *Projekt kodeksu karnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1956.
- [3] Uchwała SN z 30.09.1998, skład: 7 sędziów, OSNKW 1998/9-10/43, I KZP 8/98.
- [4] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 08.07.1998, II AKa 119/98, Prok.i Pr.-wkł. 1999/2/17.
- [5] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 29.06.2012, II AKa 84/12, Lex 1220219.

LIFE IMPRISONMENT IN POLISH LEGAL SYSTEM. PROBLEMS AND DOUBTS

Summary:

The paper presents the punishment of life imprisonment in the Polish legal system as an integral component of the discussion on criminal policy. Just like other long-term penalties, it entails many problems of theoretical and practical nature, as the paper attempts to highlight by presenting historical development of this penalty, discussing its place in the current penal code or showing the results of research.

Key words: *life imprisonment, criminal law, criminal policy, a system of penalties, long-term penalties*